

FRANCO, ELS REIS CATÒLICS I LA «UNITAT» D'ESPANYA: MITE O REALITAT? - II

Sebastià MONTSORIU I GENÍS

RESUM

Aproximació detallada a les polítiques desenvolupades pels Reis Catòlics per a aconseguir una unitat de govern, religiosa i cultural en tots els seus territoris, sempre sota hegemonia castellana, així com dels fets atzarosos del destí que deixaren clar, després de la mort d'Isabel, la fal·làcia de la creació d'un regne unificat denominat Espanya.

Paraules clau: Reis Catòlics, hegemonia castellana, unitat de govern, unitat religiosa.

ABSTRACT

Detailed analysis of the main political guidelines developed by the Catholic Kings to achieve the unity of government, religion and culture in all their territories, allways under Castilian hegemony, and of the hazardous facts, after the decease of queen Isabel, that demonstrated the fallacy of the creation of a new unitarian Spanish kingdom.

Keywords: Catholic Kings, Castilian hegemony, unity of government, religious unity.

L'ESCUT DELS REIS CATÒLICS COPIAT PER FRANCO

Malgrat la nostra anterior aproximació ingènua a l'heràldica franquista, com si hagués estat una creació «ex-novo» de Franco, en realitat l'escut franquista és una còpia, lleugera-

ment alterada, de l'escut que es varen atorgar el Reis Catòlics després del seu matrimoni i plena possessió dels seus estats. Franco, doncs, va plagiar l'escut dels Reis Catòlics.

Hem d'entendre per força que Franco, en adoptar com a escut de l'Espanya del segle XX un escut dels Reis Catòlics del segle XV, volia donar a entendre que es declarava admirador i seguidor de la doctrina política dels Reis Catòlics. Aquest desig de continuïtat en el temps de la doctrina política dels Reis Catòlics, queda ben palesa en un himne de marxa que cantaven els «Flechas» i «Pelayos» de la O.J.E (Organización Juvenil Española), d'autor desconegut, y que deia així (fragment):

*“En pié, camaradas, y siempre adelante
cantemos el himno de la juventud
el himno que canta la España gigante
que sacude el yugo de la esclavitud.
de Isabel y Fernando el espíritu impera
moriremos besando la sagrada bandera.
Nuestra España gloriosa
nuevamente ha de ser
La Nación poderosa
que jamás dejó de vencer.”*

L'escut dels Reis Catòlics presentava quatre quarters, que repetien al primer i al quart els escuts dels regnes de Castella i Lleó i al segon i tercer els de Catalunya i Sicília. Després de la conquesta de Granada l'any 1492 a aquest escut inicial s'hi va afegir la figura d'una mangrana en la punta de l'escut.

L'escut estava sobremuntat per un coronell i tot plegat anava suspès i emmarcat per el símbol de l'àliga nimbada de Sant Joan Evangelista, sant de qui n'eren molt devots els Reis Catòlics i que, per aquest motiu, posaren els noms de Joan i de Joana a dos dels seus cinc fill i filles.

Situat a sota de l'escut descrit hi havia dos símbols més que representaven un jou i unes fletxes. El jou anava adornat per una corda tallada i les fletxes es representaven lligades per una banda o cinta. El

Escut dels Reis Catòlics a l'església de «San Juan de los Reyes» de Toledo; escut anterior a la conquesta de Granada.

Escut de la dictadura de Franco.

nombre de fletxes solia ser de set i estaven disposades amb la punta mirant cap a baix. També hi ha escuts dels Reis Catòlics en el que el nombre de fletxes és major.

Aquest «yugo y flechas» eren els símbols dels dos reis, però, seguint un joc cortesà simbòlic molt propi de l'època, el jou era el símbol de Ferran el Catòlic i les fletxes eren el símbol d'Isabel. La paraula «yugo» en castellà comença per una lletra «Y» grega, com començava el nom «Ysabel» de la reina i va ser el símbol del rei Ferran, i les fletxes comencen per un lletra «F» com el nom del rei Fernando i va esdevenir el símbol de Isabel. No cal dir, que ultra el simbolisme creuat de les inicials de les paraules, el jou significava la unió dels dos estats sota una mateixa corona i les fletxes nuades representava la idea de que «la unió fa la força».

La imatge de l'escut dels Reis Catòlics que il·lustra aquest text, correspon a un mur del presbiteri de l'església del monestir de San Juan de los Reyes de Toledo. Aquest espai està adornat a tot el seu voltant amb una sanefa contínua de molts escuts reials idèntics, separats només per imatges de sants diferents. La raó de la presència tan repetida de l'escut dels Reis Catòlics es deu a que estava previst que en aquesta església fos construïda la tomba reial després del decés dels reis. Però, un cop assolida la conquesta del regne de Granada, els reis varen decidir canviar la ubicació definitiva de la seva tomba a la nova catedral de Granada.

ALTRES SÍMBOLS DELS REIS CATÒLICS

En el segon pis del claustre del monestir de San Juan de los Reyes de Toledo hi ha un magnífic enteixinat d'estil «mudéjar» que juga compositivament de forma magistral amb els diferents símbols heràldics dels Reis Catòlics. Així, a les quatre cantonades del claustre hi ha uns plafons que estan presidits per un dels quatre símbols del regnes de Castella, Lleó, Catalunya o Sicília i, al seu voltant hi ha una composició geomètrica amb els símbols de les lletres «F» i «Y», el jou i les fletxes, el símbol de la mangrana i a les cantonades apareixen en

diagonal, dos a dos, els lemes «tanto» i «monta». La paraula «monta» està escrita de forma abreviada amb una tilde sobre la lletra «o», que representa una «n» omesa.

La divisa »Tanto Monta«, era el lema personal de Ferran el Catòlic i que fa referència a la llegenda del tall del nus gordià per Alexandre Magne. Aquesta llegenda diu, que al poble de Gordion (actual Sakarya), situat a Anatòlia central i antiga capital de Frígia, hi havia un nus que ningú no podia desfer i del que es deia, que aquell que aconseguís desfer-lo esdevindria el sobirà d'Àsia. Alexandre Magne, en el seu camí cap a la conquesta dels països orientals, al trobar-se davant el nus gordià va agafar l'espasa i el va partir en dues meitats tot dient «tant és desnuar-lo com tallar-lo». Per això, en el símbol heràldic personal de Ferran el Catòlic del jou, aquest sempre va acompanyat d'una corda tallada, que fa referència al nus gordià tallat per Alexandre Magne. El significat darrer d'aquesta expressió pot ser que el fi justifica els medis per aconseguir-lo.

Però aquest lema personal «Tanto monta» es va utilitzar de forma esbiaixada en la historiografia franquista, per a convertir-lo en un rodolí que deia:

«Tanto monta, monta tanto, Isabel como Fernando».

L'objectiu d'aquesta frase inventada era explicar de manera simple y volgudament didàctica la igualtat de poder de Isabel i de Ferran en la governació «d'Espanya», donant per fet que ja s'havia produït aquesta unitat i sense tenir en compte els diferents status dels membres de la parella reial al regne de Castella o a l'imperi català. Caldrà filar molt prim per veure com la historiografia franquista va fer unes afirmacions que en puritat són falses, però que interessaven a la ideologia i propaganda del règim.

“LOS REYES CATÓLICOS, ISABEL DE CASTILLA Y FERNANDO DE ARAGÓN, AL CASARSE, CREARON LA UNIDAD DE ESPAÑA”

La frase que dona títol a aquest capítol era un fet indiscutible en tots els llibres de text escolars del període franquista. La «unidad de Espanya» tenia, doncs, el seu origen en el casament dels Reis Catòlics i per aquesta raó més d'un ministre i, fins hi tot, l'actual president de l'estat espanyol, Sr. Mariano Rajoy, han arribat a afirmar sense cap rubor, que Espanya és l'estat europeu més antic i que fa cinc-cents anys que som un país unificat. La veritat és en realitat tot el contrari i caldrà separar el grà de la palla per arribar a comprendre quina fou la situació exacta d'aquesta suposada «unitat d'Espanya» al llarg de tota la vida dels Reis Catòlics.

Per començar, hem de destacar, que en el moment de casar-se l'any 1469, ni Ferran ni Isabel eren monarques de cap territori dins de la península ibèrica, si no simplement prínceps hereus i per tant no es va produir de forma immediata cap unitat. Però hem de destriar les diverses categories conceptuals que poden estar immerses sota la expressió «unitat d'Espanya».

Unitat dinàstica: si

És evident, que degut al casament de l'hereu del Regne de Catalunya i de la pubilla del Regne de Castella, si aquests arribaven algun dia a governar en els seus estats i tenien descendència legítima, en ambdós estats governaria la mateixa dinastia.

Unitat d'estat: no

A la baixa edat mitjana els sobirans presenten una destacada capacitat d'acumular títols de molts diversos rangs i territoris, com si es tractés d'una col·lecció particular d'estats sobre els que governaven i aquest fet no significava, en absolut, la creació d'un nou estat unitari si no es

proclamava en aquest sentit i els estats originaris ho permetien. Per tant, la unió dinàstica resultant del casament de Isabel i Ferran no va resultar en cap cas en una unió dels regnes de Castella i Lleó amb l'imperi català per a formar un nou regne denominat Espanya. Aquest fet queda ben palès quan, després de la mort de Isabel l'any 1504, Ferran perd tots els títols d'origen castellà i els reis de Castella passen a ser Felip d'Àustria, dit el Formós, i Joana de Castella, dita la Boja. Ferran va continuar sent el sobirà de l'imperi català. Després del seu segon casament amb Germana de Foix, si l'únic fill que en va resultar d'aquesta unió no hagués mort prematurament, els dos estats, potser, haguessin continuat sota dinasties regnants diferents, encara que tinguessin un tronc hereditari parcialment comú.

Unitat de religió: si

Malgrat que la tendència generalitzada en molts estats europeus era la d'aconseguir una unitat religiosa dins de cadascun dels territoris sobre els que es tenia sobirania, i malgrat que l'objectiu final de la doctrina religiosa dels Reis Catòlics podés ser aconseguir que la Església Catòlica fos la religió no només hegemònica, si no única, en tots els seus estats, durant la major part del seu regnat hi varen conviure les religions judaica i islàmica amb la religió catòlica. La expulsió dels jueus, que es va promulgar independentment per cada territori separatament, i la conversió forçada dels musulmans deu anys més tard, no va impedir que els nous «moriscos» renunciessin fàcilment a les seves pràctiques religioses, fins a la seva definitiva expulsió molt després de la mort dels Reis Catòlics.

Cal admetre que els Reis Catòlics actuaren amb un fanatisme religiós propi de millors causes per aconseguir la unitat de religió, el pensament religiós únic, en els seus estats i per això no només varen crear la màquina infernal de la inquisició castellana, que tractarem més endavant, si no que varen procedir a la ignominiosa expulsió dels jueus l'any 1492, perdent un dels seus capitals intel·lectuals i econòmics més vàlids.

Unitat cultural: no

No hi ha cap dubte, que un dels objectius principals de la doctrina política dels Reis Catòlics era el de imposar la hegemonia castellana, sobre la resta de territoris dels que n'eren sobirans. Aquesta hegemonia era de govern i encara que podessin desitjar un progrés continuat cap a una unitat cultural i de idioma de matriu castellana, hem de reconèixer que seria un objectiu a molt llarg termini, ja que la diversitat cultural dels seus dominis era enormement gran i divers.

Això no vol dir que alguns escriptors tinguin una visió molt més radical sobre la política d'unitat cultural d'aquest període, com el escriptor Jordi Casabona quan diu: «No endebades la pròpia creació d'Espanya, tal com l'entendem ara, ja es va originar en l'expulsió i persecució de les dues cultures que més havien contribuït al desenvolupament de les ciències i de les arts fins al segle xv a Europa, la jueva i la musulmana. L'objectiu no va ser sols recuperar el poder polític, sinó unificar el regne imposant la religió, la cultura i la llengua de Castella. Imposant-ho, a més en nom de Déu i de l'Església Catòlica i tenir l'oportunitat d'estendre-ho a les recentment descobertes Amèriques va donar al projecte dels Reis Catòlics una força impressionant. Un projecte més ideològic que pràctic i la força unificadora han estat des de llavors fins a l'actualitat les característiques bàsiques de construir la «pàtria comuna» d'Espanya. Per això les pèrdues de les colònies van ser una profunda ferida al sentiment patriòtic nacional.» (El Punt Avui; 29 de desembre del 2013, p. 20).

Unitat territorial: no

Costa molt pensar en un desig polític d'aconseguir una unitat territorial, tancada en sí mateixa, quan el desig polític dels Reis Catòlics, com el de tots els monarques del seu temps, era el de l'ampliació indefinida dels seus territoris, una política d'expansió constant, sempre que això fos possible. Hem de pensar que en el regnat dels Reis Ca-

tòlics s'inicia tota la expansió imperial d'ultramar a Amèrica i la conquesta definitiva del regne de Granada, de les Illes Canàries i d'altres places africanes. Fidels al seu desig d'impulsar la hegemonia del regne de Castella dins de la península ibèrica la majoria dels nous territoris conquerits foren adscrits directament al regne de Castella.

Unitat fiscal: no

En els capítols matrimonials i en altres documents reguladors de les relacions internes entre el regne de Castella i el regne de Catalunya sempre va quedar clar que els impostos de cada regne eren a benefici únic de cadascun dels regnes i que no anirien a una caixa comuna a repartir després segons la voluntat reial. No hi va haver, doncs, cap unitat fiscal.

Unitat comercial: si

Per augmentar la riquesa dels dos regnes, Castella i Catalunya, els Reis Catòlics varen prendre totes les mesures possibles per a permetre el lliure pas de mercaderies d'un regne a l'altre. Ara bé, en el cas del comerç amb Amèrica va quedar ben clar des del inici i, sobretot després de la mort d'Isabel, que el comerç americà era un monopoli castellà amb base al port de Sevilla.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS I ALTRES PACTES ENTRE ELS REIS CATÒLICS

Les capitulacions matrimonials entre Ferran i Isabel varen ser signades pel príncep a la ciutat de Cervera el dia 5 de Març del 1469, després de llargues negociacions. En aquest moment Ferran ostentava el títol de rei de Sicília des l'any anterior i Isabel havia estat reconeguda com a hereva del tron de Castella després de l'acord de Guisando

pres l'any 1468. Per tant el casament es feia entre els hereus més probables de les corones catalana i castellana, tot i que res estava garantit de forma absoluta. En primer lloc ens hem de preguntar que hi feia el rei de Sicília, Ferran, a la Segarra el març del 1469. Cal recordar que en aquests moments continuava la guerra civil catalana (1462-1472) i que Ferran havia de guerrear al costat del seu pare, el rei Joan II, que intentava recuperar la sobirania del principat de Catalunya. El rei de Catalunya escollit pels catalans era en aquests moments Renat d'Anjou, comte de Provença i al palau reial de Barcelona hi sojornava el seu fill el duc Joan de Calàbria. D'aquí hem de concloure, que Ferran no tenia encara garantit el seu futur com a rei de l'imperi català i que la seva situació econòmica era molt precària. Per aquests motius, entre d'altres, Ferran acceptava, al signar aquests capítols matrimonials de Cervera, una clàusula que l'obligava a viure permanentment a Castella i a defensar la causa de la seva futura esposa al tron.

I aquesta clàusula de residència a Castella es va complir abastament, ja que Ferran va estar contades vegades dins del territori de l'imperi català. Això va significar que la cort reial abandonés Barcelona per instal·lar-se a Castella i que, malgrat ser molt itinerant, tingués la seva capitalitat funcional a la ciutat castellana de Valladolid. A l'antic palau reial de Barcelona hi va residir un lloctinent i, més tard fou compartit amb la seu de la inquisició castellana a partir de l'any 1487, com veurem més endavant.

A Cervera, el príncep Ferran va tenir dues amants que foren Aldonça Roig d'Ivorra i Joana Nicolau, que tingueren respectivament un nen i una nena, que foren reconeguts pel rei de Sicília com a fills bords seus.

El casament de Ferran i Isabel va tenir lloc a Valladolid el dia 19 d'Octubre del 1469, en unes circumstàncies ben especials, ja que fou secret i després de que el cardenal Mendoza presentés una falsa butlla de dispensa de consanguinitat dels nuvis per ser cosins germans segons. No va ser fins l'any 1474, quan va morir el rei de Castella Enric IV, fet que ocasionà la denominada proclamació de Segovia el 13 de desembre del mateix any, que Isabel no fou declarada com a propietària del regne de Castella. Sembla a ser, que en aquesta pro-

clamació el paper de Ferran quedava relegat únicament a esdevenir el rei consort, la qual cosa no va plaure gens al rei de Sicília, qui ben ràpidament va provocar que es redactessin uns nous «acords de governació», que foren denominats com a Concòrdia de Segovia i que foren aprovats el 15 de gener del 1475.

Per aquests nous acords Isabel és declarada reina de Castella, però Ferran és declarat com a co-regent amb el mateix rang reial. Encara que ella fos la reina propietària, Ferran accedia d'aquesta manera a la plenitud del poder reial castellà, mentre durés el matrimoni. Cal destacar aquesta temporalitat, ja que, tal i com va passar en el futur, si Isabel premoria a Ferran, aquest deixava automàticament de ser rei de Castella i, per tant, queda demostrat que no hi va haver cap voluntat de crear cap «unitat d'Espanya», com segles després va explicar la historiografia nacionalista espanyola.

Els acords de la Concòrdia de Segòvia eren molt detallistes i no varen deixar res a l'atzar. Es va definir que la signatura de Ferran precediria la d'Isabel en els documents emanats, però, en canvi, les armes de Isabel anirien abans que les armes de Ferran. Un punt important fou el de determinar amb exactitud l'ordre dels títols dels dos reis en tots els documents futurs i que fou el següent:

Castella, Lleó, Aragó, Sicília, Toledo, València, Galícia, Mallorca, Sevilla, Sardenya, Còrdoba, Còrsega, Murcia, els Algarves, Algesires i Gibraltar, Barcelona, Vizcaya i Molina, Atenes i Neopàtria, Rosselló i Cerdanya, Oristà i Goceà.

Com es pot comprovar el nom de Catalunya no apareix per a res. Si els reis de la nissaga dels comtes de Barcelona haguessin pres el títol de Reis de Catalunya, aquest territori hagués ocupat el tercer lloc en comptes d'Aragó. Catalunya com a nació va quedar oculta als ulls del món per culpa d'aquest gravíssim error semàntic fins als nostres dies.

Hem de destacar per força, que un dels punts més importants de la Concòrdia de Segòvia és aquell que deixa ben clar que els impostos de Castella són per a Castella i els impostos «d'Aragó» són per l'imperi català. Per conseqüència no hi va haver cap unitat fiscal, fet que rebla la inexistència de cap «unitat nacional» ni de cap «unitat financera» en la inexistente nova i unida nació espanyola.

Tota l'activitat de Ferran i d'Isabel va estar abocada a guanyar la guerra de successió al tron de Castella fins l'any 1479, (tractat de pau d'Alcàçovas amb Portugal), any que va coincidir amb el de la mort del rei Joan II, pare de Ferran i, per tant, amb l'ascensió d'aquest al tron de l'imperi català. Després d'aquests importantíssims esdeveniments es varen convocar corts a Toledo l'any 1480, esdeveniment que molts historiadors consideren l'origen del que ells en denominen la Monarquia Hispànica. A tall d'exemple, José Pastor Gómez escriu el següent sobre les corts de Toledo de l'any 1480:

«Liquidada así favorablemente la cuestión dinástica (castellana), los reyes Católicos se trasladaron a Toledo donde habrían de poner la piedra angular de aquel soberbio edificio, cuyos pilares fueron la unidad política, la unidad territorial i la unidad religiosa.»

En aquest fragment considerem que és lícit preguntar-se a quina «unitat territorial» es refereix el historiador: la unitat territorial del regne de Castella i Lleó o bé la unitat territorial d'Espanya? És evident que José Pastor Gómez es refereix a la futura unitat d'Espanya, així com a la futura unitat religiosa, sense que això es pugui deduir, al nostre entendre, dels resultats d'aquestes corts de Toledo, ja que només eren corts del regne de Castella i Lleó i no eren en cap cas «Corts d'Espanya».

Cal acceptar, però, que en aquestes corts de Toledo es varen dictar lleis i normes que estaven orientades a facilitar la unitat de mercat o unitat comercial entre els regnes de Castella i Catalunya, com ho destaca l'historiador Manuel Colmeiro quan diu:

«Unidas las Coronas de Castilla y Aragón por la muerte de Don Juan II, padre de Fernando el Católico, en enero de 1479, desaparecieron las fronteras del comercio entre ambos países y pudieron pasar libre y seguramente de una a otra parte los mantenimientos, ganados y mercaderías de cualquiera calidad que fuesen, sin embargo de las leyes y ordenanzas, que hasta entonces la habían vedado.»

Era el deseu de los Reyes que todos los naturales de Castilla, León y Aragón se comunicasen en sus tratos y facimientos; hábil política para estrechar los vínculos de amistad entre dos pueblos regidos por el mismo cetro hasta hacerlos hermanos y constituir una sola familia, la patria común i en fin la unidad nacional.»

Manuel Colmeiro dedueix que, de l'establiment d'una política comercial entre dos estats independents, la seva finalitat última era la de constituir una sola família, una pàtria comú per arribar finalment a la unitat nacional.

Però d'aquestes corts de Toledo en varen sortir també moltes altres reformes de caràcter administratiu, com foren la creació de diversos «Consejos» reials, que tenien per finalitat ajudar a la governació de la parella reial en diversos camps. Aquest fou l'origen del «Consejo Real de Aragón», que posteriorment esdevingué el «Consejo Supremo de la Corona de Aragón» (1494), i que en molts aspectes tenia una capacitat de decisió efectiva superior al de les institucions forals pròpies de Catalunya, València i Aragó.

LA UNITAT DINÀSTICA D'ESPANYA: UN JOC DE DAUS DEL DESTÍ

La unitat dinàstica aconseguida per Ferran i Isabel, després d'assolir la sobirania total dels Regnes de Castella i de Catalunya, va sofrir diverses sotragades molt importants, que van estar a punt d'anorrear tots els esforços esmerçats en la seva consecució.

El dia 4 d'Octubre del 1497 moria el príncep Joan, i això significava, per les normes successòries universalment acceptades en aquells moments, que qui hauria de heretar tots els estats paterns i materns havia de ser la filla més gran, ara pubilla, dels Reis Catòlics, que no era altra persona, que la reina de Portugal, Isabel d'Aragó i de Castella, esposa del rei portuguès Manel I. Això va produir, forçosament, que en les pròximes corts generals castellanes, celebrades a Toledo el 29 d'abril de l'any 1498, aquestes corts prestessin jurament i homenatge als reis de Portugal com a prínceps de Castella. D'aquest matrimoni reial portuguès va néixer un infant, Miquel, també denominat com «Don Miguel de la Paz», en qui conflüen les herències de tots els territoris dels regnes de Portugal, Castella i de l'Imperi Català. Si aquest infant hagués arribat a la majoria d'edat i a ostentar la sobirania de tots aquests estats, la història de tota la península ibèrica hagués estat ben diferent i, amb molta seguretat, la capital d'aquest nou conglo-

merat de territoris hauria estat la ciutat de Lisboa i Madrid no hagués esdevingut mai la capital de res.

Però el joc de daus del destí va voler que la reina de Portugal morís en el moment del part i, per tant, aquest fet obligués, que en les properes corts generals de Castella, celebrades el mes de gener de l'any 1499 a la ciutat d'Ocaña, es prestés jurament i homenatge a aquest infant com a príncep d'Astúries de la Corona Castellana. Sobta veure com la historiografia franquista va escriure sobre aquest fet això: «Las Cortes de Ocaña juraron como príncipe de Asturias al bebé Don Miguel, en quien fundaban los Reyes Católicos la esperanza de reunir las coronas de España y Portugal:» Ja es donava per cert que existia una «corona de Espanya» en el regnat dels reis Catòlics, la qual cosa no pot ser més falsa i més en aquests moments en que hi havia la possibilitat que tota la península ibèrica acabés coneixent-se com a Portugal en el futur.

Però l'atzar va tornar a donar un tomb radical quan el 20 de juliol de l'any 1500 va morir el príncep Miquel, anorreament tota possibilitat d'unió de Portugal amb els altres regnes de la península ibèrica. La lleis dinàstiques varen fer recaure en la persona de Joana d'Aragó i Castella la primacia en la successió als estats dels Reis Catòlics, infanta que estava casada amb l'arxiduc Felip d'Àustria i resident a Flandes. Novament, a les corts castellanques de Toledo de l'any 1502, varen ser proclamats com a prínceps successors dels regnes de Castella i Lleó la infanta Joana d'Aragó i Castella i el seu espòs Felip d'Àustria.

LA MORT D'ISABEL LA CATÒLICA: LA FI DEL MITE DE LA UNITAT D'ESPANYA.

El dia 26 de Novembre de l'any 1504 va morir Isabel la Catòlica a Medina del Campo. A partir d'aquest precís moment i com a conseqüència dels diversos pactes signats entre Isabel i Ferran, Ferran deixava de ser rei de Castella, tot esdevenint nova reina de Castella la seva filla Joana. Ferran va continuar essent rei de l'imperi català i

com és cosa obligada en tot bon rei, que ha de mirar per la continuïtat familiar de la seva nissaga, va casar en segones núpcies amb Germana de Foix el dia 19 d'Octubre de l'any 1505. No es va respectar ni un any complert de dol per la mort de la reina Isabel. En el moment del seu casament Ferran tenia 53 anys i Germana de Foix tenia 18 anys. Amb aquest casament, que significava una aproximació amistosa al regne de França, el rei de França va renunciar als seus drets dinàstics sobre el regne de Nàpols i sobre el títol de rei de Jerusalem.

El dia 3 de Maig de l'any 1509 va néixer el infant reial Joan d'Aragó i de Foix. Si aquest infant hagués arribat a governar l'imperi català, la posterior historiografia no hagués pogut mai pontificar sobre el fet de que els Reis Catòlics crearen la unitat d'Espanya. Ferran el Catòlic va viure fins el 23 de Gener de 1516 i, tot i que només era rei de l'imperi català, va actuar com a regent de Castella des del 1506 després de la mort de l'arxiduc Felip d'Àustria, denominat «el Bell», i degut a la incapacitat mental de la reina Joana, denominada com «la Boja».

Qui per atzarosos camins del destí va heretar tots els estats de la corona de Castella i de l'Imperi Català fou un príncep resident a Flandes, Carles d'Àustria, qui, després de molts ajornaments del seu viatge, es va traslladar l'any 1517 als seus estats ibèrics. A Valladolid el príncep Carles, de 17 anys, es va trobar amb la seva aviastre, Germana de Foix, vídua de Ferran el Catòlic, de 29 anys d'edat, amb qui va tenir un afer sentimental del qual va néixer una nena, Isabel d'Àustria i de Foix, que mai fou reconeguda com a infanta.

Hem volgut documentar amb detall tots aquests processos atzarosos del destí, per negar rotundament la afirmació de que els Reis Catòlics creessin cap «unitat» d'Espanya. La conquesta i adscripció dels regnes de Granada i de Navarra a la corona castellana no han de suposar un desig reial de crear un nou estat territorialment ben definit, una unitat territorial que es denominaria Espanya en el futur i que hagués comportat un canvi de denominació de la seva dinastia amb la creació del títol de Reis d'Espanya. En aquells moments d'expansió imperialista de la corona de Castella amb les successives conquestes dels territoris d'ultramar a Amèrica, de les Illes Canàries o de diverses places africanes, qui pot parlar de la unitat territorial d'Espanya? Per

altra banda sembla clar, que, en el imaginari col·lectiu dels historiadors espanyols moderns, Portugal i el seu territori dins de la península ibèrica, no forma part d'aquesta unitat territorial d'Espanya, tot i que el mot geogràfic romà «Hispania» si que l'inclouïa, ja que era sinònim del de península ibèrica.

Hem de concloure, que la expressió «unitat d'Espanya», dins de les doctrines nacionalistes espanyoles, no té tant un significat territorial com el d'un significat uni-nacional i, per tant, monocultural i monolingüístic. I l'origen d'aquesta doctrina política que fixa el poder i la cultura castellanes com a volgudament hegemòniques dins de tots els territoris que formen l'estat espanyol, aquesta política pot haver tingut el seu possible origen durant el regnat dels Reis Catòlics, com veurem a continuació.